

Študijná príručka: Reformácia a Humanizmus v Uhorsku

Táto príručka je určená na zopakovanie a prehĺbenie vedomostí o období humanizmu, renesancie a náboženských zmien v Uhorsku, s osobitným zameraním na územie dnešného Slovenska. Obsahuje kvíz s kľúčom správnych odpovedí, námety na eseje a slovník kľúčových pojmov.

Kvíz na opakovanie

Odpovedzte na nasledujúce otázky v rozsahu 2 – 3 viet na základe informácií z poskytnutého textu.

1. Aké postavenie získala Trnava po obsadení Ostrihomu Turkami a prečo bola nazývaná „slovenský Rím“?
2. Charakterizujte hlavné myšlienky humanizmu a spôsoby, akými sa renesancia prejavovala v Uhorsku. Uveďte príklady renesančných stavieb.
3. Ktoré dve vetvy reformácie sa šírili v Uhorsku a medzi ktorými národnosťami boli najviac rozšírené?
4. Akú úlohu zohral Juraj Turzo pri formovaní evanjelickej cirkvi v Uhorsku a kedy sa táto cirkev osamostatnila?
5. Ako reagovala katolícka cirkev na šírenie reformácie v Uhorsku a aké problémy jej postavenie oslabovali?
6. Kto bol Mikuláš Oláh a akým spôsobom prispel k rekatolizácii?
7. Popíšte význam Petra Pázmaňa pre katolícku cirkev a školstvo v Uhorsku.
8. Čo boli artikulárne kostoly a aké stavebné obmedzenia sa na ne vzťahovali?
9. Čo bolo hlavným výsledkom Žilinskej synody v roku 1610 a ktorí traja superintendenti boli ustanovení?
10. Kedy a ako vznikla gréckokatolícka cirkev na území Uhorska?

Kľúč správnych odpovedí

1. Po obsadení Ostrihomu sa Trnava stala hlavným katolíckym strediskom Uhorska a sídlom ostrihomského arcibiskupa, pričom si toto postavenie udržala až do 20. rokov 19. storočia. Prezývku „slovenský Rím“ získala vďaka veľkému počtu kostolov, ktoré sa v meste nachádzali.
2. Humanizmus presadzoval myšlienky slobody človeka a rozvoj vied a školstva. Renesancia sa prejavila najmä v staviteľstve, kde sa stavali meštianske domy, radnice a kaštiele. Medzi najvýznamnejšie stavby patria radnica v Levoči a kaštiele v Bytči, Fričovciach a Strážkach.
3. V Uhorsku sa šírila najmä Lutherova reformácia (luteránstvo) a Kalvínova reformácia (kalvinizmus). Lutherova reformácia bola rozšírená prevažne medzi Slovákami a Nemcami, zatiaľ čo Kalvínova reformácia sa ujala hlavne medzi Maďarmi.
4. Gróf Juraj Turzo, uhorský palatín, bol patrónom evanjelickej cirkvi. V roku 1610 zohral kľúčovú úlohu pri jej odčlenení od katolíckej cirkvi. V tom istom roku sa na Žilinskej synode evanjelická cirkev definitívne utvorila ako samostatná organizácia.
5. Katolícka cirkev začala na reformáciu reagovať až od polovice 16. storočia. Jej postavenie bolo oslabené tureckou rozpínavosťou a obsadením jej centra, Ostrihomu. Neskôr sa jej predstavitelia snažili o návrat veriacich prostredníctvom rekatolizácie.
6. Mikuláš Oláh bol ostrihomský arcibiskup v rokoch 1553 – 1568 a významný humanistický vzdelanec. K rekatolizácii prispel aktívnou podporou školstva a tým, že do Uhorska pozval jezuitov, ktorí tu zakladali katolícke gymnáziá.
7. Peter Pázmaň, ostrihomský arcibiskup a kardinál, mal významnú úlohu pri rekatolizácii Uhorska. Podporoval návrat ku katolíckej viere najmä prostredníctvom školstva, čoho vrcholom bolo založenie Trnavskej univerzity v roku 1635, ktorú spravovali jezuiti.

8. Artikulárne kostoly boli protestantské svätostánky, ktoré si mohli veriaci postaviť po šopronskom sneme (1681). Boli to drevené stavby, pri ktorých sa nesmeli použiť klinec, nemohli mať vežu a vchod nesmel byť situovaný priamo z ulice.

9. Hlavným výsledkom Žilinskej synody bolo ustanovenie samostatnej organizácie evanjelickej cirkvi augsburského vyznania pre desať preddunajských stolíc. Pre toto rozsiahle územie boli zvolení traja superintendenti: Eliáš Láni, Samuel Melik a Izák Abrahamides.

10. Gréckokatolícka cirkev vznikla v Uhorsku v roku 1646 uzavretím Užhorodskej únie. Na základe tejto únie sa pravoslávne obyvateľstvo v severovýchodnom Uhorsku začlenilo do katolíckej cirkvi, pričom si zachovalo svoj obrad.

Otázky na esej

1. Analyzujte a porovnajte stratégie a metódy, ktoré využívali zástancovia reformácie a rekatolizácie v Uhorsku na šírenie svojho vplyvu. Zamerajte sa na úlohu šľachty, školstva a významných osobností.

2. Popíšte vplyv humanizmu a renesancie na spoločnosť a architektúru v Uhorsku, obzvlášť na území Slovenska. Vo svojej odpovedi sa odvolajte na konkrétne myšlienky a architektonické prvky spomenuté v texte.

3. Vysvetlite politické a náboženské okolnosti, ktoré viedli k vytvoreniu samostatnej evanjelickej cirkvi v Uhorsku. Akú úlohu v tomto procese zohrala Žilinská synoda a osobnosť Juraja Turza?

4. Rozoberte problémy, ktorým čelila katolícka cirkev v Uhorsku v 16. storočí, ako ich opisuje arcibiskup Mikuláš Oláh. Aké riešenia a reformy boli navrhnuté a zavedené v rámci rekatolizácie?

5. Diskutujte o význame Trnavy a Prešova ako centier vzdelanosti v 17. storočí. Porovnajte úlohu Trnavskej univerzity a prešovského kolégia v kontexte náboženského súperenia medzi katólikmi a protestantmi.

Slovník kľúčových pojmov

Pojem	Definícia
Arkáda	Súvislý rad oblúkov, ktorý je typickým renesančným architektonickým prvkom. Príkladom je radnica v Levoči.
Artikulárny kostol	Drevený protestantský kostol postavený na základe rozhodnutia šopronského snemu (1681). Musel spĺňať prísne obmedzenia: stavaný bez klinec, bez veže a so vchodom mimo ulice.
Evanjelická cirkev augsburského vyznania	Kresťanská cirkev založená na učení Martina Luthera. V Uhorsku sa ako samostatná organizácia utvorila na Žilinskej synode v roku 1610.

Gréckokatolícka cirkev	Cirkev, ktorá vznikla v Uhorsku v roku 1646 na základe Užhorodskej únie. Uznáva autoritu pápeža, ale zachováva si východný (byzantský) obrad.
Humanizmus	Myšlienkový názor, ktorý sa rozvíjal v Uhorsku od 16. storočia. Presadzoval myšlienky slobody človeka a rozvoj vied a školstva.
Jezuiti	Rehoľný rád katolíckej cirkvi, ktorý do Uhorska pozval arcibiskup Mikuláš Oláh. Zakladali katolícke gymnáziá a spravovali Trnavskú univerzitu.
Kolégium	Vyššia stredná škola. V kontexte textu predstavovalo prešovské kolégium (založené 1667) najvyššiu formu vzdelania dostupnú pre protestantov v Uhorsku.
Palatín	Najvyšší krajinský hodnostár v Uhorskom kráľovstve. Túto funkciu zastával gróf Juraj Turzo.
Protestant	Označenie pre kresťana, ktorý prijal učenie reformácie, či už Martina Luthera (evanjelik) alebo Jána Kalvína (kalvín).
Rekatolizácia (protireformácia)	Snaha o návrat obyvateľstva, ktoré prijalo reformáciu, späť ku katolíckej viere. V Uhorsku sa šírila najmä v 17. storočí s podporou cisárskeho dvora a cirkevnej hierarchie.
Renesancia	Umelecký smer, ktorý sa v Uhorsku prejavil najmä v stavitelstve. V mestách sa stavali meštianske domy a radnice, na vidieku si šľachta budovala pohodlnejšie a opevnené kaštiele.
Superintendent	Cirkevný hodnostár v evanjelickej cirkvi, ekvivalent biskupa. Na Žilinskej synode boli zvolení traja superintendenti pre desať preddunajských stolíc.

Synoda	Cirkevný snem alebo zhromaždenie. Žilinská synoda z roku 1610 bola kľúčová pre osamostatnenie evanjelickej cirkvi v Uhorsku.
Trnavská univerzita	Univerzita založená v roku 1635 v Trnave arcibiskupom Petrom Pázmaňom. Bola významným centrom rekatolizácie a vzdelanosti, spravovali ju jezuiti.
Užhorodská únia	Dohoda z roku 1646, na základe ktorej sa pravoslávne obyvateľstvo severovýchodného Uhorska začlenilo do katolíckej cirkvi, čím vznikla gréckokatolícka cirkev.